

Wordt de Watersla (*Pistia stratiotes* L.) een nieuwe waterpest in Nederland?

door drs J. Mennema

Op 26 september 1973 vonden mevr. drs. A. J. Quené-Boterenbrood en de heer R. J. den Breejen onafhankelijk van elkaar een drijvende waterplant in de Lekkerkerkse boezem te Ouderkerk a. d. IJssel, die zij niet direct konden thuis brengen. Het bleek de Watersla (*Pistia stratiotes* L.) te zijn, een in de tropen veel voorkomende plant van stil staande wateren, lid van de Aronskelkfamilie (QUENÉ-BOTERENBROOD & MENNEMA, 1974). Naderhand bleek, dat in dezelfde maand deze plant ook was aangetroffen in de westelijke watergang langs het Recht van ter Leede te Leerdam (MENNEMA & VAN OOSTSTROOM, 1974).

Aangenomen werd, dat de Watersla, die in ons land wel in aquaria wordt gekweekt, met het weggooien van aquariumvisjes voor 'de grote vakantie' in het water terecht moet zijn gekomen. Dank zij de warme zomer van 1973 heeft zij zich aldaar niet alleen kunnen handhaven, maar in aantal - er werden er vele tientallen gevonden! - bovendien sterk kunnen uitbreiden door het vormen van nieuwe planten aan uitlopers. Metingen van de watertemperatuur ter plaatse wezen uit, dat het voorkomen van de Watersla in de Lekkerkerkse boezem niet in verband moest worden gebracht met een kunstmatige verhoging van het water door koelwaterlozing van een in de directe nabijheid gelegen elektrische centrale. De kans, dat de Watersla de winter zou overleven, werd zeer klein geacht. In 1974 en 1975 zijn ons dan ook geen vondsten uit Nederland van dit 'aquariumadventief' gemeld.

Op 16 juli 1976 vond de heer drs. Th. A. Hattink de Watersla echter weer terug in de Krimpenerwaard, zij het in een sloot tussen Bergstoep en Ammerstol, ca. 10

km oostelijker dan de Lekkerkerkse boezem, waar de soort in 1973 voor het eerst werd gevonden. In augustus bereikten ons opgaven van vondsten uit de omgeving van Den Haag, die zouden aangroeien tot een stroom van waarnemingen, die zelfs 'de krant haalden':

1. tussen Loosduinen en Poeldijk, langs nieuwe weg, over vele meters vrijwel de gehele breedte van de sloot vulend, aug. 1976 (T. Dijkhuizen).
2. 's-Gravenhage, op diverse plaatsen in singels en andere wateren, in grote hoeveelheden sommige wateren geheel bedekkend (*fig. 1*), aug. 1976 (J. L. Mol).
3. Scheveningen, in het Verversingskanaal bij Houtrust, enige 10-tallen exx., aug. 1976 (R. M. van Urk).
4. idem, talloze, veelal kleine exx. door vrijwel het gehele Verversingskanaal, aug. 1976 (R. M. van Urk).
5. Loosduinen, bij Madestein, massaal, sept. 1976 (H. A. Zevenbergen).
6. Rijswijk, in vaart bij Park Overvoorde, sept. 1976 (mej. M. Vente).
7. tussen Schipluiden en de weg De Lier-Delft, in de Monsterwatering, zeer vele exx. over een afstand van 2 km, sept. 1976 (H. de Gids).
8. Voorschoten, in de Vliet bij de Knippolder, okt. 1976 (Drs. W. J. ter Keurs).
9. 's-Gravenhage, zeer vele exx. in sloten en vaarten, aug. 1976 (L. Quaadgras).
10. 's-Gravenhage, in oppervlaktewateren, 'waar ze als zodanig via de pers in het nieuws terecht zijn gekomen', nov. 1976 (Gemeentelijke Dienst voor School- en Kindertuinen, 's-Gravenhage).

Volledigheidshalve volgt hieronder nog een waarneming, die echter niet gedaan werd in de omgeving van Den Haag, maar wederom in de Krimpenerwaard:

11. Bergambacht, langs de Parallelweg, bij de bushalte Provincialeweg, over een lengte van nog geen 100 m 50 à 60 exx., okt. 1976 (Th. P. Vrakking).

Samenvattend kan dus worden gezegd,

dat de Watersla in 1973 werd aangetroffen in de Krimpenerwaard (Lekkerkerkse boezem) en in de Vijfheerenlanden (Leerdam) en in 1976 wederom in de Krimpenerwaard en in Den Haag en omgeving (fig. 2).

Onze indruk is, dat vooral in de omgeving van Den Haag het optreden van de Watersla als explosief kan worden gekenschetst.

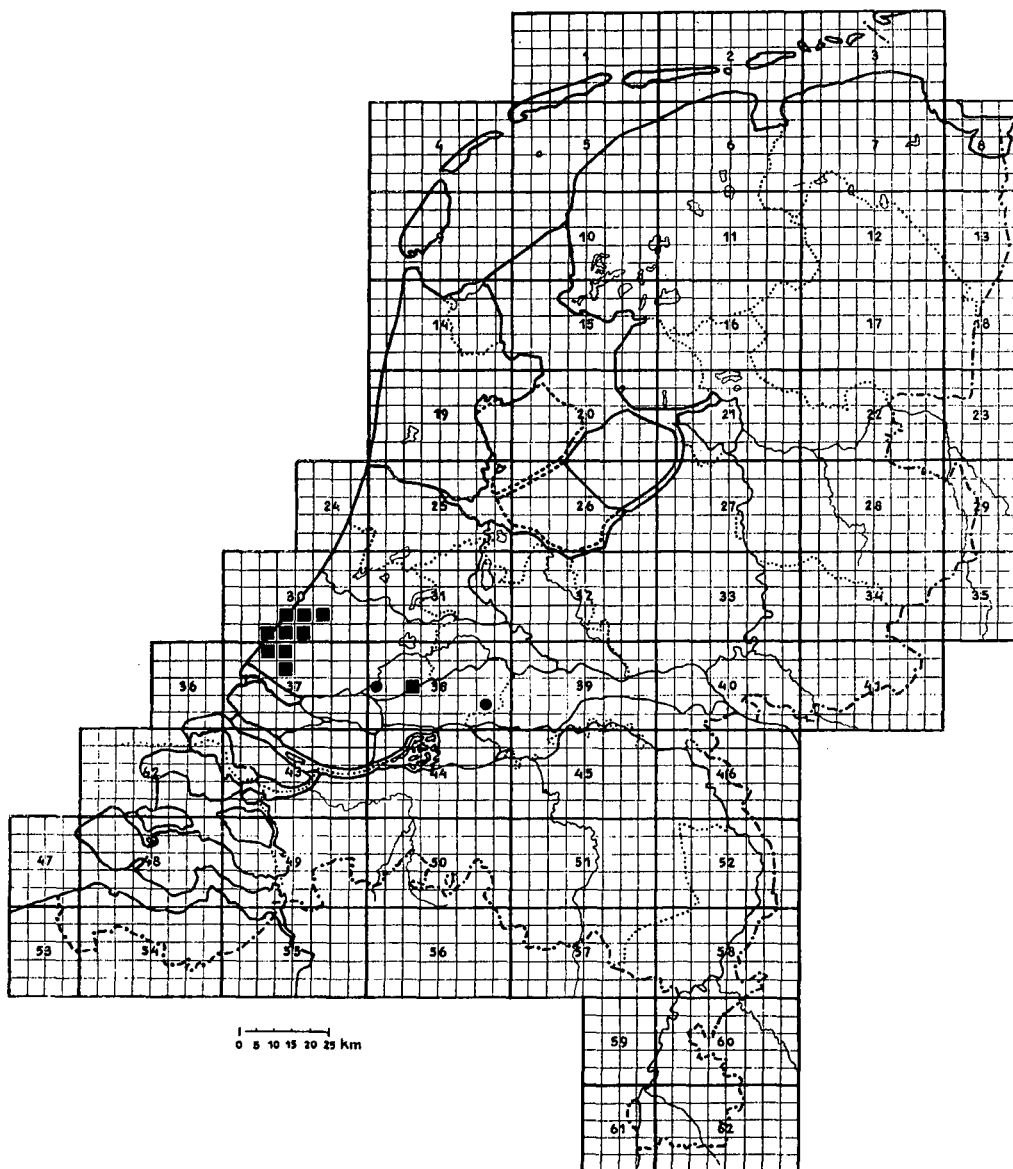

Fig. 2. De verspreiding van de Watersla (*Pistia stratiotes* L.) in Nederland.

● = vondst van 1973; ■ = vondst van 1976.

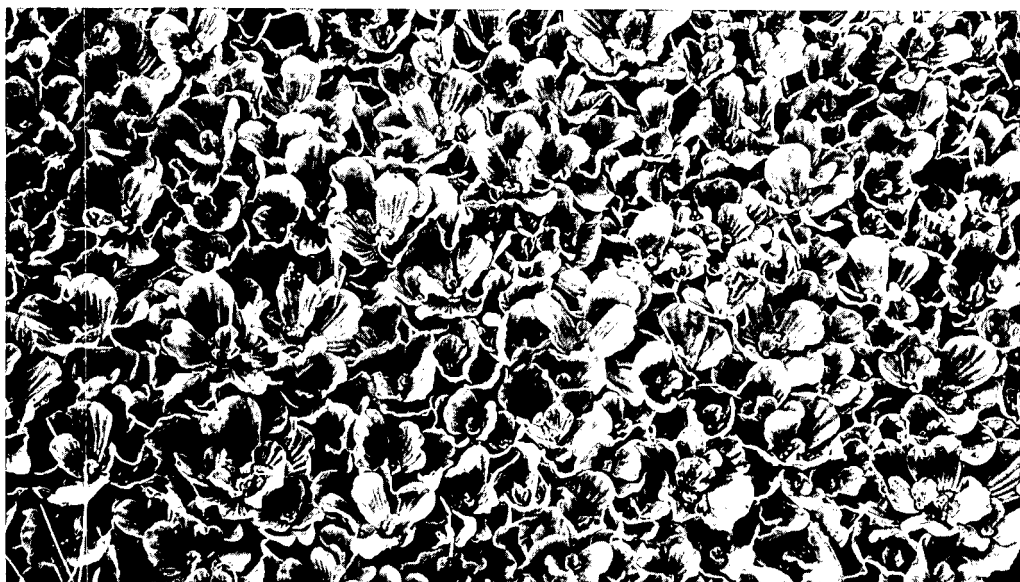

Fig. 1. De Watersla (*Pistia stratiotes* L.) in Den Haag 'in grote hoeveelheden sommige wateren geheel bedekkend'. (foto J. L. Mol)

Het kostte de Gemeentelijke Dienst voor School- en Kindertuinen in deze stad weinig moeite om in november meer dan 1000 z.g. schoolpakketten samen te stellen, die elk een 'kistje' Watersla bevatte! Doordat de wind de losse planten tezamen deed drijven ontstonden beelden, die deden denken aan Afrikaanse rivieren, die waren dichtgegroeid met de Waterhyacint (*Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms), die overigens ook in 1973 in ons land is ontsnapt (MENNEMA, 1975), maar waarover sindsdien niets meer is gehoord. Deze beelden schijnen zo gemakkelijk de fantasie te kunnen prikkelen, dat zelfs het waardige NRC/Handelsblad er door in paniek raakte en vreesde, 'dat de plant door snelle aanpassing in staat zal zijn de winter te overleven'. Het Nieuwe Stadsblad weet te melden, dat 'op een hoogst enkele plaats bloeiende planten in het Westland werden aangetroffen', een artikel in Natuur en Techniek (PIETERSE, 1977) rept zelfs over rijpe zaden. Dit alles was aanleiding voor het Kon. Instituut voor de Tropen om in samenwerking met het Hugo de Vries-laboratorium te Amsterdam een nader onderzoek in te stellen.

Is er dan toch een gerechtvaardigde vrees voor een nieuwe waterpest in Nederland? Ik meen van niet.

In de eerste plaats is het opvallend, dat ons in de minder warme zomers van 1974 en 1975 geen enkele melding van een vondst van Watersla in ons land heeft bereikt. Nu is het ontbreken van bewijs niet het bewijs van het ontbreken van iets, maar wel kan worden gezegd, dat in genoemde jaren het gebied van de Krimpenwaard in het kader van de inventarisatie van de provincie Zuid-Holland - een project van het Rijksherbarium en de Provinciale Waterstaat - even intensief is onderzocht als in 1973 en 1976. En dan zegt het ontbreken van bewijs toch wel iets.

En wat zegt het ontbreken van bewijs dan wel? Dat zeer waarschijnlijk dank zij de wederom zeer warme zomer van 1976 een aantal weggeworpen aquariumplantjes de Westlandse explosie van de Watersla zullen hebben veroorzaakt! Lijkt het dan aannemelijk, dat tot twee maal toe het weggooien van aquariumplantjes als oorzaak moet worden aangemerkt voor het voorkomen van tropische waterplanten in ons land? Indien wij ons realiseren, dat

iemand in een natuurreservaat in de provincie Utrecht vetblad heeft uitgeplant, die hij uit de Pyreneeën heeft meegenomen en dat er nu in het Limburgse heuvelland Cyklaampjes bloeien, die daar werden uitgepoot door een Italiaanse gastarbeider, dan zal niemand zich meer verbazen over het wegwerpen van enkele waterplantjes...

Het feit, dat rijpe zaden zouden zijn gevonden - aan het Rijksherbarium is hierover nimmer opgave gedaan - verandert niets aan mijn standpunt. Integendeel, zelfs als een zaadje tot kieming zou komen, dan is de kiemplantfase voor deze aan tropische omstandigheden gewende plant dermate moeilijk, dat zij die niet zal overleven. De snelle ontwikkeling van enkele tot vele 100.000-en exemplaren dankte de Watersla aan zijn vermogen om (vegetatief) in een korte tijd uitlopers te vormen, waaraan zich weer nieuwe plantjes ontwikkelen, niet aan een rijke geslachtelijke voortplanting. In dit licht bezien kan worden gememoreerd, dat aan het eind van de jaren '60 de vorige directeur van het Rijksherbarium, Prof. dr. C. G. G. J. van Steenis, een proef heeft gedaan met het uitzaaien van zaad van in de tropen verzamelde waterplanten in duinmeertjes nabij Wassenaar. Het doel van deze zaaiproef was om na te gaan of door het wegnemen van de vervoersbarrière zaden uit andere streken hier tot ontwikkeling zouden kunnen komen. Geen van de in de duinmeertjes uitgeworpen zaden is - zo ver kon worden nagegaan - ooit tot ontkieming kunnen komen.

Wie het optreden van de Watersla wil vergelijken met dat van andere exoten, die op een toevallige wijze in ons land terecht zijn gekomen - de Kroosvarentjes (*Azolla* spec.), het Vlotvarentje (*Salvinia natans*), de Waterpest (*Elodea* spec.) - en zich wel hebben weten te handhaven, die mag niet uit het oog verliezen, dat alle genoemde soorten niet uit de tropen afkomstig waren, maar uit meer gematigde streken. Het belangrijkste argument tegen de

vrees, dat de Watersla een nieuwe waterpest in Nederland zal worden, is namelijk van plantengeografische aard. Indien een plant, die thans in de gehele tropische zone - volgens THIÉFAINE (1973) 'van tropisch Amerika tot de Philippijnen, over Afrika en Azië' - wordt aangetroffen, zijn areaal gaat uitbreiden in niet-tropische gebieden, dan lijkt mij Nederland niet het aangewezen land om het daar eens te gaan proberen. Dan verwacht je dat vooral in subtropische gebieden. Zelfs een paar warme zomers en een hogere watertemperatuur als gevolg van koelwaterlozingen veranderen hier niet veel aan.

Dat de Watersla zo in het nieuws terecht is gekomen, dankt zij vooral aan haar vermogen tot een onder gunstige omstandigheden zo opvallend snelle wijze van vegetatieve voortplanting en misschien ook een beetje - om in de groenteterminologie te blijven - aan de komkommertijd in de krantenwereld.

*Adres van de schrijver:
Rijksherbarium
Schelpenkade 6, Leiden*

LITERATUUR:

- MENNEMA, J., 1975. *Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms in Heemstede gevonden. *Gorteria* 7 (11), p. 181-182.
- MENNEMA, J. & S. J. VAN OOST-STROOM, 1974. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1973. *Gorteria* 7 (5), p. 65-83.
- QUENÉ-BOTERENBROOD, A. J. & J. MENNEMA, 1974. *Pistia stratiotes* L., een nieuw 'aquariumadventief' voor Nederland. *Gorteria* 7 (2), p. 28-29.
- PIETERSE, A. H., 1977. De bestrijding van tropische wateronkruiden. *Natuur en techniek* 45 (1), p. 50-64.
- THIÉFAINE, J. C., 1973. Een lastig onkruid als aquariumplant: *Pistia stratiotes*. *Het Aquarium* 44 (5), p. 130-131.